

com Ausiàs i JoMartorell,¹ *dolre's* en la Gramàtica i dicc. de Nebrija, etc. *Doler* degué ser també la forma usada per Jaume I, que ens transmet el mot en un vell proverbi: «vench-nos messatge d'Almenara, de l'alfaquim e --- que éls nos rendrien Almenara e --- que'ls heretàssem --- e quan Nós hoim açò que éls nos dixerem, plach-nos molt, e atorgam-ho, car diu un exemple antich: qui no da ço que *dol*, no pren ço que vol» (Ag., 290, § 244). «Si aquí s'acosta qualque mal dia, / de nuvolades amb negre estol, / sols hi duu tendra melancolia, / com una verge sense alegria, / que en pau *se dol*: / oh bon refugi de callat consol», Costa i Llobera (*Cala Gentil*).

Altrament no ens podem estendre més ací sobre les formes de la conjugació d'aquest verb (cf. sobre això *VidesR* I, 35-6, 57, 114), ni sobre les diverses accs. i frascològia, de les quals donen ja informació històrica i moderna tan copioses els *D*Ag., *D*Fa. i *AlcM* (cf. *LleuresC*, 70, 75, 76).

DERIV.: *Dolent* és l'antic participi actiu d'aquest verb (ll. DOLENS, -TIS), documentat en català des dels orígens [*VidesR*, *Lleg. Rim. Sevilla*, G. de Cervera, etc.]. El sentit originari i etimològic fou 'apenat, afligit, sofrent', que resta predominant fins al S. XIV. Així tenim 'afligit' o 'contrariat' en les *Lleg. Rim.*: «que son avi hi era stat / cant Jesús fo crucificat, / e que'l fo greu e'n fo *dolent*, / --- certament / ---», «Herodes --- / feya cerquar per son regnats / l'enfant Jhesús on era nats, / e on no'l trobà, fo *dolens*, / e féu aciuire 'ls ignocens» (vv. 1235, 1112); «los autres *dolens*, ell sol s'alegrava», *VidesR* (f° 217r1, trad. *dolentibus aliis, hic solus exsultat*, 663.12); «sa sogra e sa muller e sos cunyats eren tan *dolents*, que aplegaren tot lo consell de la host e li facren dir que per res no anàs al viatge», Muntaner, § 213 (Casac. VI, 44.2), «com micer Agostí e sos companys foren en Nàpols, trobaren lo príncep *dolent* e despapat de ço que li era esdevengut dels comptes», Desclot (Buchon, 208, també ib., 59); «yrat e *dolent* en son cor», *Cròn.* del Cerimoniós (32); «no-s pot estar quà les làgramas no li híscau dels huyls --- tan *dolenta* que no poc pus», Reixac (*Questa*, 14.320).

Passat el segle XIV aquest ús va reduint-se sota la preponderància creixent de l'accepció ètica, però resta viu en algunes zones del llenguatge, com a arcaisme, sigui comarcal o bé poètic: «ay-llassetta què faré / ni què diré, / valga-m Déu qu' estich *dolenta*», en el S. XVI en Pere Serafí (MilàF, O. C. VI, 188). Avui resta com a sinònim de 'malalt' en algunes comarques de l'Ebre enllà: *dolent*, -ta Tortosa i Ribera (Arabía, *Misc. Folk.*, p. 170), «està *dolént*» sento en els Ports de la Tinença (Fredes, 1961); també a l'extrem Sud, per a un que està «espeat» (*Canyissaes*, 108, veg. context a PEU).

És un fet de semàntica internacional i de tots els temps que els mots que en si signifiquen 'desgraciat, sofrent', a còpia d'usar-se molt sovint a manera d'eufemisme —com un que per pietat, per pudor, per retenció en el judici, no gosa acusar sense contemplacions— acaben per implicar una condemna moral, o

un judici material pejoratiu: *malvat* MALI-FATIUS (pròpiament mal fadat, desgraciat); fr. *méchant* < *mescheant* 'qui n'a pas de chance'; *miserable* 'miser, digne de commiseració' > 'home pervers'; al. *elend* 'exiliat' > 'desgraciat' > 'roí, sense valor'; cast. *ruin*, cat. *roí*; it. *cattivo*, etc. 'dolent' mostren uns quants exs. famosos d'aquest procés semàntic, en diverses facetes del judici desaprovador, i en els variats matisos d'aquest. És el mateix procés que s'ha consumat en el cat. *dolent*, així mateix en els diferents matisos d'aquest concepte. El canvi degué posar-se en marxa des d'èpoques remotes, perquè ja trobem casos de l'acc. innovada des del primer segle literari.

Marits dolents és ja sens dubte 'mals, perversos' a mj. S. XIII, en els *Proverbis* de Guillem de Cervera (364d). En diversos passatges de les *Lleg. Rim. de Sevilla* té ja el significat innovat (assegurat per la rima i la mesura del vers): «l'esperit de Judes *dolent* / n'isqué, al seu mal passament, / per la boc' on Jhesús bayset», «ladoncs Judes *dolén*, catiu, / més valgra quez anc no fos viu», vv. 334, 339 i també en el v. 273; en algun altre passatge com en el v. 708 (també en rima) potser està només amb un matis de transició entre 'desventurat' i 'malvat'. En Eiximenis el tenim també en els diversos significats alhora, però el nou és ja ben evident en alguns passatges: «per los *dolents* no daries un diner de gitar-los del món», *L. de les Dones* (en un dels passatges molt suspectes de prosificació, *EntreDL* I, sèrie II, 83); «més ama que sia *dolent* que no que sia bo», *Terç*, f° 213v.

El matis de maldat és clar en diversos passatges del *Dotzèn* (*NCL* VI, 74 (bis), 95; *DoctrComp.*, ed. Bof., 317.11 i 316 (*NCL*, p. 40); d'altra banda Eiximenis no ha abandonat encara del tot el sentit etimològic de 'sofrent' (*NCL* VI, 103) i alguna vegada tot i essent encara 'malaurat' el mostra amb un clar matis despectiu (en camí, doncs, cap a l'altre) (*NCL* VI, 145), i en fi també pot acabar essent simplement 'fet malbé' com és tan corrent avui (*Terç*, *NCL* VI, 34). En la *Questa* de Reixac l'altra acc. és sens dubte encara preponderant, però també ja hi apareix algun cop la nova: «trop malvade custuma e *dolenta*» (181.2). En tot cas això és ja quasi únic en els grans valencians del S. XV (per a Martorell, veg. *dolentia*, infra): «quan Déus ha determenat una cosa, e tu presumeix-ne altra, ab una rahó molt *dolenta*», StVicentF (*Serm.* II, 218.2).

Tirant cap al Nord, la nova acc. es degué generalitzar molt, i ja molt de temps enrere: la tenim en la correspondència perpinyanenca, l'a. 1589: «la recuyllida de dits grans --- declina més en *dolenta* anyada que no en bona» (*RLR* LV, 82). Aquest caràcter més preponderant allà que enlloc, es manifesta també pel fet que així com deçà l'Albera, es manté *mal* de posició proclítica (però sempre *dolent*, almenys en el Princ., quan és adjectiu postpositat o bé predicat), en l'ús ross. (com ja en aquest text de 1589) *dolent* és també preferit quan precedeix el substantiu: «ha fet un *dulén* any» anoto p. ex. a Conat (1960). Internat-nos molt cap a Ponent notem que *mal* s'ha conservat